

Lucie Černochová PŘÍČINY ÚMRTÍ PARDUBICKÉHO OBYVATELSTVA V LETECH 19078-1918 VE SVĚTLE MATRIČNÍCH ZÁZNAMŮ

Bakalářská práce v rámci studijního programu B3928 Technická podpora humanitních věd, studijního oboru Počítačová podpora v archivnictví, na katedře Pomocných věd historických a archivnictví Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2016.

8 úvodních nečíslovaných stran (titul, zadání, prohlášení, poděkování, anotace, obsah), str. 10-107 vlastní text, str. 108-109 prameny, literatura, str. 110 internetové zdroje, str. 111 seznam použitých zkratk, str. 112-115 seznam tabulek a grafů, str. 116-121 obrazové přílohy.

Posudek oponenta

Předložená bakalářská práce si klade za cíl „zmapovat příčiny úmrtí pardubického obyvatelstva v letech 1908-1918...“ a analyzovat je „... v souvislosti s probíhající první světovou válkou“ (viz Anotaci, nečísl. str).

Studie je metodicky velmi podobná práci Sandry Záhové, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1908-1918*, bakalářská práce z r. 2015, a tím pádem i předchází bakalářské práci Martin Vašaty, *Příčiny úmrtí královéhradeckého obyvatelstva ve světle matričních záznamů z let 1883-1889 a 1903-1909*, obhájené na zdejší katedře v r. 2014.

To by samo o sobě nebylo na škodu věci. Ba spíše naopak. Při pečlivém zpracování by existence velmi obdobně zaměřených a časově vymezených prací umožnila velmi zajímavé a potřebné komparace demografických jevů a tendencí v sousedních městech - v Hradci Králové a Pardubicích. Ostatně tuto možnost autorka sama nabídla (viz str. 10).

Práce vychází z rozsáhlé a jistě pracné a namáhavé excerptce pardubických úmrtních matrik uložených ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. Určitě by nebylo na škodu, kdyby autorka upřesnila územní rozsah jednotlivých matrik, zvláště shromažďují-li data o zemřelých např. v letech 1908 až 1912 všechny čtyři použité knihy.

Nebudu v tomto oponentském posudku hodnotit a kontrolovat heuristickou a zpracovatelskou fázi, ani matematickou stránku předložené diplomové práce. Předpokládám, že autorka zde odvedla kvalitní práci, že sumarizace dat je provedena pečlivě a správně.

Nicméně shromážděné a vypočítané kvalitativní údaje jsou pouze více či méně přesnými daty, která však nezbytně vyžadují interpretaci, která alespoň částečně naznačí stanovené záměry, tj. příčiny úmrtí v Pardubicích ve sledovaném období.

Proto nacházím v práci tři základní okruhy problémů. Začnu těmi méně podstatnými – **nepresnostmi a nejasnostmi**.

Začíná to např. drobnými chybami (či pouhými neopravenými překlepy), které ke škodě věci poněkud znedůvěryhodňují vyslovované závěry. Sr. např.: „....V roce 1900 žilo v Pardubicích 25 230 obyvatel.....V průběhu let 1900-1910 dochází k největšímu nárůstu počtu obyvatelstva, a to o 6 799 občanů..... V roce 1910 byl tedy počet pardubické populace **25 230**.../! –zvýraznil ZZ, přičemž pravděpodobně mělo být správně 32 029, tj. 25 230 +6799/.

Celkem pochopitelné a předvídatelné je, že ve skupině osob starších 65 let je nejčastější příčinou úmrtí „*stařecká sešlost*“ (srv. tab. 68 na str. 101). Poněkud méně zjevné je, proč 9. nejčastější příčinou úmrtí ve věkové skupině 15 až 44 let je „*smrt*“ – srv. tab. 59 na str. 95.

A bez dalšího upřesnění je zcela překvapující skutečností, že „*Nemoci těhotenství, porodu a stavu poporodního*“ jsou příčinou úmrtí 26 mužů (sic!), což je dokonce o 11 více než u žen (tab. 69 na str. 105). Až dosud jsem se domníval, že muži jsou vůči těmto „*nemocem*“ (=příčinám úmrtí) anatomicky a fyziologicky téměř 100 % imunní, přesto v Pardubicích vykazují téměř dvojnásobnou úmrtnost.

Podobně smrtelnou nemocí spíše než „*krvácení mozku*“ (tabulka 65 na str. 101) je pravděpodobně „*krvácení DO mozku*“.

Inu „*dábel se skrývá v maličkostech*“...

Za druhé – **mnohé zůstalo nevysvětleno**

Autorka ani nenaznačuje např. příčiny výrazného nárůstu úmrtnosti ve věkové skupině 45-64 let v letech 1914 až 1916 a naopak její pokles u mužů v následujících dvou letech, zatímco ženská úmrtnost stagnovala, resp. dále rostla – srv. graf č. 16 na str. 97.

Publikovaná data podobně signalizují výrazný nárůst celkového počtu úmrtí žen i mužů v letech 1914 až 1916 a zej. 1918 (srv. str. 103). U žen je to možná vysvětlitelné negativními dopady jejich válečného strádání v zázemí, ale proč se projevil i u mužů, z nichž velká část byla (a umírala) na frontách 1. světové války, to zcela jasné není.

Podobně zůstává otázkou, co bylo např. příčinou zřetelně nižší úmrtnosti mužů nad 65 let (pouhých 37,9 % - viz str. 99), když v ostatních věkových kategoriích je to více méně standardní poměr - 54,5%, 52,4 %, 48,1 % a 58,3 procenta. (srv. str. 87, 90, 93 a 96).

Za podrobnější zamyšlení by stála i skutečnost klesající tendence kojenecké úmrtnosti zejm. v letech 1917 a 1918. I když podivný by byl možná i opačný trend, tzn. případný nárůst úmrtnosti provázející případnou stoupající porodnost. To by pak bylo nutné posoudit v širších souvislostech zejména s ohledem na dlouhodobou nepřítomnost značné části pardubických mužů v reprodukčním věku, kteří v té době na válečných polích mimo město „*sloužili císaři pánu.*“

Za vysvětlení – především s ohledem na dílčí stanovený cíl práce - by asi též stálo pouhých 26 mužů ve věku 15–45 let zemřelých „*ve válce*“ (tab. 59 na str. 95). V té souvislosti by též stálo za zmínku, zda použité úmrtní matriky zahrnují např. i zemřelé ve válečné nemocnici, která v Pardubicích působila od jara 1915.

A konečně za třetí – **slibovaná a nabízející se srovnání mezi Hradcem Králové a Pardubicemi.**

Bohužel, těch je v celé práci poskrovnu.

Dílčí srovnání jsou – pokud jsem práci četl pozorně – vlastně pouze na čtyřech místech. Na str. 87 při srovnání celkové úmrtnosti kojenců s odkazem na citovanou práci Sandry Záňové konstatuje autorka „*...velice podobné příčiny úmrtí kojenců v obou městech...*“ Bud' je to dáno terminologickou nepřesností, nebo jsou prostě příčiny kojenecké úmrtnosti v obou městech rozdílné – srv. tab. 27 a 28 na str. 65 pro Hradec Králové a tab. 53 na str. 89 pro Pardubice. Dále pak na str. 93, kde

konstatuje obdobnou strukturu příčin úmrtí v obou městech ve skupině 15-44, a str. 96 shledává podobné důvody ve skupině 45–64 let.

Problém podrobnějšího srovnání Hradce Králové a Pardubic je možná – kromě jiného – v rozdílném počtu obyvatelstva obou měst. Např. Hradec Králové měl v r. 1869 (po osamostatnění předměstských a okolních obcí v r. 1850) 5 493 obyvatel, zatímco Pardubice 13.236, tedy přibližně 2,4x tolik. V Hradci Králové v r. 1900 žilo 9.767 obyvatel, Pardubicích 25.230 – téměř 2,6x více a v roce 1921 bylo v Hradci Králové nasčítáno 13.105 obyvatel, v Pardubicích 36.642, tedy již 2,79 x více. Z toho je zjevné, že Pardubice byly v této době podstatně větší než „po-pevnostní“ Hradec Králové a vzájemný poměr velikostí obou měst se i nadále zvyšoval v jejich prospěch.

Hradec Králové mezi lety 1869 a 1921 vzrostl o 7.612 obyvatel, tj. na 2,38 násobek, v Pardubicích je to za stejné období nárůst na 2,77 násobek. Zdá se tedy na, že i pomyslné nůžky mezi velikostí obou sousedů se spíše rozevíraly ve prospěch Pardubic.

Těmito i dalšími především kvantitativními rozdíly mezi oběma městy by se pravděpodobně dala vysvětlit např. zdánlivě nižší celková úmrtnost v Hradci Králové (o 406 jedinců méně než pardubických 1019 nebožtíků, tedy necelých čtyřicet procent - srv. str. 99). Podobně i méně četná stařecká sešlost jako příčina úmrtí u pouhých 263 zemřelých v Hradci Králové, což je dle autorky „*skoro o 200 jedinců méně než v Pardubicích*“ (str. 99), ve skutečnosti zhruba odpovídá poměru celkové populace jednotlivých lokalit.

Hlavním nedostatkem práce však pro mne je, že **souhrnná demografická srovnání mezi oběma městy zcela absentují v celkových závěrech práce** (na str. 106 a 107).

S ohledem na to se na rozdíl od autorky zcela nedomnívám, že „*stanovené cíle bakalářské práci byly splněny*“. (str. 107).

Přesto práci **d o p o r u č u j i** k obhajobě, kde autorka bude mít prostor některé výhrady vysvětlit či vyvrátit.

V Hradci Králové dne 17. srpna 2016

PhDr. Zdeněk Zahradník, oponent.